

SAİD PAŞA, Küçük

(1838-1914)

Osmanlı başvekili ve sadrazamı.

Erzurum'da doğdu. Ankaralı Seb'azâde ailesine mensuptur. Asıl adı Mehmed Said olup diğer Said Paşa ile karıştırılmaması için boyunun kısalığından dolayı "Küçük" lakabıyla bilinir. Babası ulemâdan Hasan Efendi'nin oğlu Ali Nâmık Bey'dir. İlk öğrenimini Erzurum'da yaptı ve buradaki İbrâhim Paşa Camii Medresesi'ne devam etti. Babasının ölümü üzerine (1853) ailesinin geçimini sağlamak için Erzurum Tahrirat Kalemî'ne memur olarak girince eğitimi kesintiye uğradı. Görevi 1856'da Anadolu Ordu-yı Hümâyûn Tahrirat Kalemî'ne nakledildi. İki yıl sonra ordu heyetiyle birlikte İstanbul'a gitti ve Maliye Nezâreti'nde bazı hesapların kontrolü işiyle görevlendirildi. 1858 Aralık ayında Meclis-i Vâlâ'da memur oldu; ardından Erzurum'daki ailesini İstanbul'a getirtti. Bir taraftan memuriyetini sürdürürken bir taraftan öğrenimini tamamlamaya çalıştı. Ayasofya Camii'nde derslere başladı; zaman zaman dış görevleri sebebiyle kesintiye uğramasına rağmen buradaki eğitimini yedi sekiz yıl sürdürdü. Arapça ve Farsça'nın yanı sıra Fransızca öğrendi.

İlk görevleri sırasında Anadolu ve Rumeli'yi dolaştı. Keçecizâde Fuad Paşa'nın birinci sadâretinde oluşturulan Yedinci Dâire-i Beledîyye (Adalar) başkanlığı ek görev olarak kendisine verildi. 1864'te Yanya Vilâyeti Meclis-i Kebîr Başkitâbeti'ne tayin edildiyse de istifa edip İstanbul'a döndü. 1866'da Selânik vilâyeti mektupçuluğuna gönderildi, ancak maaşının arttırılmaması üzerine görevine gitmeyip istifa etti. Niyeti İstanbul'da kalarak bürokrasinin basamaklarında yükselmektir. Bu sebeple taşra görevlerinden mümkün olduğunca uzak durdu. Onu İstanbul'a bağlayan bir başka sebep de yeni yeni geliş-

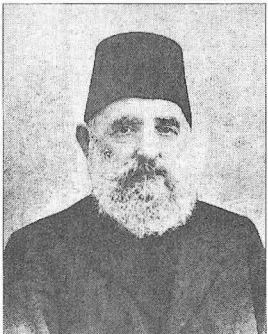
mekte olan Osmanlı basını idi. Kendisine gazetecilikten yetişme sadrazam unvanını kazandıracak bu heves erken bir dönemde başlamıştı. Bir süre *Ceride-i Havâdis*'te musahhihlik yaptı. Ağustos 1864'te *Rûznâme-i Ceride-i Havâdis*'in yayın hayatına girmesiyle burada imzasız yazılar yazdı. Gazetecilikle uğraştığı yıllarda dikkati çeken en önemli yönü, aynı sıralarda *Tasvîr-i Efkâr* gazetesini çıkarmakta olan Şinâsi ile başlattığı edebî tartışmadır. "Mebhûsetün anı / anhâ meselesi" diye meşhur olan bu tartışma Türk basın tarihinin de ilk yazılı polemikidir.

Basınla olan bu yakınlığı dolayısıyla Safet Paşa'nın Maarif nâzırlığı zamanında 1867'de Matbaa-i Âmire müdürlüğüne getirildi. Ayrıca *Takvîm-i Vekâyi'* müdürlüğü de kendisine havale edildi. Önce Matbaa-i Âmire için bir nizamnâme hazırlattı, ardından *Takvîm-i Vekâyi'*in düzenli çıkması için gerekli tedbirleri aldı. Şûrâ-yı Devlet'in kurulması üzerine 1 Ağustos 1868'de Şûrâ-yı Devlet Adliye Dairesi başmuavinliğine terfi etti. Bir süre sonra aynı kurumun Dahiliye ve Muhâkemat dairelerinin başmuavinliklerini de üstlendi. Özellikle bu ikinci görevi sırasında mülkî idare, maarif ve nâfia işleriyle ilgili birçok nizamnâme ve lâyiha kaleme aldı. Şûrâ-yı Devlet'te yapılan bazı teşkilât değişiklikleri sırasında 1871'de Dîvân-ı Ahkâm-ı Adliye başkitâbetine tayin edildi. 1874'te Ticaret Nezâreti mektupçusu olduysa da bu görevi uzun sürmedi. Sadrazam Hüseyin Avni Paşa'nın isteğiyle sadâret mektupçusu Zihni Efendi ile becayiş ettirildi. Ekim 1875'e kadar sürdürdüğü bu görevinde üç sadrazamla çalışma imkânı buldu. Yaklaşık üç ay açıkta kaldıktan sonra sadrazamın muhalefetine rağmen Ticaret Nâzırı Damad Mahmud Paşa'nın teklifiyle yeni oluşturulan Meclis-i Ticâret ve Zirâat üyeliğine getirildi. Bu görevi sırasında Ticaret ve Ziraat Nezâreti'nin teşkilât nizamnamesiyle Ticaret, Ziraat ve Sanayi odalarının kuruluşu için lâyhalar hazırlandı.

31 Ağustos 1876'da II. Abdülhamid tahata çıkınca onu mâbeyin başkâtibi tayin etti. Midhat Paşa ve ekibi Mâbeyin Başkitâbeti'ne Ziyâ Paşa, Nâmık Kemal veya Sâdullah Paşa'nın getirilmesini istiyordu. Bu göreve tayini dikkatlerin onun üstünde toplanmasına sebep oldu. Bundan dolayı pek çok muhalif kazanmasına rağmen II. Abdülhamid'in vazgeçemediği danışmanı oldu. 8 Kasım 1876'da bu görevine ilâveten Hazîne-i Hâssa Nezâreti de kendisine verildi. Bir yıl dört ay yirmi gün süren başkitâbet görevi sırasında Kânûn-ı

Esâsî'nin hazırlanmasına katkıda bulundu ve bizzat kendisi bir anayasa taslağı kaleme aldı. 11 Ocak 1878'de kurulan Hamdi Paşa kabinesine Dahiliye nâzırı olarak girdi. Ancak Hamdi Paşa'nın sadâreti sadece yirmi üç gün sürdü. Onun yerine geçen Ahmed Vefik Paşa da sadâretini Said Paşa'nın Dahiliye nâzırlığından alınması şartına bağladı ve bu durum iki paşanın arasında husumetin doğmasına yol açtı. Ahmed Vefik Paşa'nın isteğiyle nâzırlıktan azledilen Said Paşa'yı II. Abdülhamid yakınında tutmak için 14 Şubat 1878'de ikinci defa Hazîne-i Hâssa nâzırlığına tayin etti. Bu görevi de uzun sürmedi ve 18 Nisan'da Âyan reisliğine getirildi. Çırağan Vak'ası sonrasında merkezden taşradaki görevlere gönderilenler arasında yer aldı. 5 Haziran 1878'de Ankara valiliğine gönderildi. Tayinini durduramadıysa da görev yerini Bursa valiliğine çevirmeyi başardı. Onun merkezden uzaklaştırılmasında Sadrazam Ahmed Vefik Paşa'nın etkisi olduğu anlaşılmaktadır. Said Paşa Bursa'da altı ay kadar valilik yaptı. Bu sırada II. Abdülhamid'in Berlin Antlaşması gereği Anadolu'da yapılacak ıslahat için birçok yerden görüş istemesini fırsat bilerek gerek Bursa'nın gerekse diğer vilâyetlerin idaresi için fikirlerini ihtiva eden uzun bir lâyiha kaleme aldı. Muhtemelen bu lâyiha ile kendisini tekrar padişaha hatırlatmayı başardı. Nitekim padişah da ilgisinin devam ettiğini belirten bir tezkire gönderdi. Nihayet İstanbul'a dönmesi için gerekli izin çıktı ve İstanbul'a gelerek 28 Kasım 1878'de üçüncü defa Hazîne-i Hâssa nâzırlığına tayin edildi.

II. Abdülhamid, Tunuslu Hayreddin Paşa'yı 4 Aralık 1878'de sadârete getirince Said Paşa'nın da kabinede Adliye nâzırı olarak görev yapmasını istedi. Zira Berlin Antlaşması'nda talep edilen ıslahatın önemli bir bölümü adli meselelere dairdi, ayrıca padişah onun alınması gereken tedbirlerle ilgili lâyihasından etkilenmişti. Bu lâyiha, II. Abdülhamid döneminin eğitim başta olmak üzere bütün uygulamalarına rehberlik etti. Said Paşa, 24 Aralık 1878'de on yedi maddeden oluşan ve bugün bile geçerli olan Adliye Teşkilâtı Nizamnamesi'ni hazırlayıp Şûrâ-yı Devlet'e sundu. Burada kabul edilen nizamnamede Adliye Nezâreti'nin merkez ve taşra teşkilâtları yeniden oluşturuldu, nizâmiye mahkemelerine işlerlik kazandırıldı. Said Paşa'nın bu dönemde yaptığı diğer bir önemli düzenleme de Osmanlı adliyesinde ilk defa olarak savcılık kurumunu ihdas etmesidir. Adliye nâzırlığı sırasında ayrıca İsla-

Küçük
Said Paşa

hat-ı Umûr-ı Mâliyye Komisyonu'nda üye, aynı komisyonun vâridat şubesinde başkan sıfatı ile yer aldı.

Said Paşa, 18 Ekim 1879'da Ahmed Ârifî Paşa'nın azlinden sonra başvekil unvanı ile sadrazamlığa getirildi. İlk sadâreti 9 Haziran 1880 tarihine kadar sürdü. Bu dönemde malî konularda çeşitli hizmetlerde bulundu. Azil sebebinin II. Abdülhamid'in o dönemde devletlere karşı takip ettiği siyasetten kaynakladığı düşünülmektedir. Bunun önemli bir göstergesi, azlinden kısa bir süre sonra padişahın kendisinden devletlerin müdahalesine karşı alınabilecek tedbirleri ihtiva eden bir ıslahat lâyihası hazırlamasını istemesi, ardından dış tehditlerin artması ve Sadrazam Kadri Paşa'nın yetersizliği sebebiyle onu 12 Eylül 1880'de tekrar başvekilâlete getirmesidir. Said Paşa bir yıl yedi ay yirmi gün süren bu ikinci görev süresi içinde Karadağ meselesi, Düyun-ı Umûmiyye'nin akdi, Tütün ve Tekel İdaresi'nin tesisi, Rusya'ya ödenecek savaş tazminatı ve Tunus meselesi gibi birçok önemli mesele ile uğraştı. Bu sadâreti sırasında devletlerin Berlin Antlaşması'na dayanarak yaptıkları baskıların had safhaya ulaşması ve isteklerinin önünün bir türlü alınamaması karşısında görevinden istifaya teşebbüs ettiyse de istifası padişah tarafından kabul görmedi. Ancak bu olaydan üç ay sonra 12 Nisan 1881'de Mısır'da meydana gelen Urâbî Paşa hadiselerinde II. Abdülhamid'in öngördüğü tedbirlere karşı çıktığı için azledildi (2 Mayıs 1882). Yerine getirilen Abdurrahman Paşa olayları durdurmakta başarısız olunca Said Paşa 12 Temmuz 1882'de üçüncü kere sadârete getirildi. Bu defa sadece Mısır meselesinin halli için sadârete getirilmişti. Nitekim dört ay kadar süren bu görevinde Urâbî Paşa meselesini bahane ederek Mısır'ı işgal eden İngilizler'le işgali kaldırmak için uğraştı, ancak başarılı olamadı. Ayrıca bu sırada oluşturulan Kânûn-ı Esâsî'yi değiştirme komisyonunda ileri sürdüğü görüşlerden dolayı padişahla ihtilâfa düştü. Bu sebeple görevinden ayrılmak istediysen de talebi padişah tarafından kabul edilmedi. Bununla birlikte 1 Aralık 1882 gecesi II. Abdülhamid onu ansızın saraya çağırarak sadâret mührünü aldı. Bunun sebebi Ahmed Vefik Paşa'nın bazı mesnetsiz jurnallerine yorulur. Nitekim onun yerine Ahmed Vefik Paşa başvekilâlete getirildi. Ancak kırk sekiz saat sonra II. Abdülhamid her iki paşayı huzuruna çağırarak yüzleştirdi ve Ahmed Vefik Paşa'yı azledip Said Paşa'yı başvekilliği kaldırıp sadâret makamına getirdi. Pa-

şanın en uzun sadâret dönemi olan dördüncü sadâreti iki yıl yirmi üç gün sürdü. Bu dönemde başta hariciye konuları olmak üzere birçok meseleyi halletme fırsatı buldu. Birtakım siyasî çevrelerden gördüğü muhalefet karşısında her zaman olduğu gibi 27 Mart 1884'te istifaya teşebbüs ettiyse de kabul görmedi. Eylül 1885'te Şark-ı Rumeli'de çıkan olaylara askerî müdahale yapılmasını isteyince padişahla yine ihtilâfa düştü. Bu yüzden 25 Eylül'de azledilerek yerine Kıbrıslı Kâmil Paşa getirildi. Aralarındaki ihtilâfa rağmen II. Abdülhamid'in onu bundan dolayı de-ğil devletlerin muhtemel baskılarını önlemek için azlettiği anlaşılmaktadır.

Küçük Said Paşa bu tarihten itibaren yaklaşık on yıl resmî görevlerden uzak kaldı. Bu süre zarfında konağında bir nevi uzlet hayatı yaşadı. Görevden uzak olmasına rağmen sık sık padişahın iltifatlarını görüyor, zaman zaman devlet meselelerinde kendisine görüş soruluyordu. 1895 yılı ortalarında büyük devletlerin ıslahat meselesinde yeniden ultimatolar vermeye başlaması ve baskılarını arttırması karşısında Sadrazam Cevad Paşa âciz kalınca 8 Haziran 1895'te beşinci defa sadârete getirildi. Ağırlıklı olarak dış meseleler ve özellikle devletlerin uygulamak istedikleri Berlin Antlaşması'nın 61. maddesi ve eğitimin geliştirilmesiyle uğraşan Said Paşa, İstanbul'da Ermeniler'in çıkardığı olayları erken haber alıp önleyememesi yüzünden 1 Ekim'de azledildi. Sadâretten ayrılmasından bir ay sonra kendisinin saraya davet edildiğinin bildirilmesi üzerine telâşa kapıldıysa da sarayda o günkü bazı meselelerle ilgili görüşlerine başvuruldu; hatta sadârete getirilebileceği umudunu taşıdı. Ertesi gün kendisine Çit veya Merasim köşklerinden birinde oturarak padişaha danışmanlık yapma görevi teklif edildi. Osmanlı geleneğinde olmayan böyle bir görevden dolayı korkuya kapılıp hayatından endişe etti; 4 Aralık 1895'te küçük oğlunu alarak İngiliz sefârethânesine sığındı. Onun bu beklenmedik davranışı padişahı telâşlandırdı. Uzun pazarlıklar ve verilen güvencelerden sonra 8 Aralık'ta evine döndü. Ardından altı buçuk yıl süren sıkıntılı bir mâzuliyet dönemi başladı. Sürekli kontrol altında tutulması hayatını zorlaştırdı. Bu arada tekrar devlet meseleleri hakkında fikirlerine başvurulduysa da kesin çözümler önermekten hep kaçındı. II. Abdülhamid zaman zaman kendisine sadâret tekliflerinde bulunuyordu. Nitekim Sadrazam Halil Rifat Paşa'nın ölümü üzerine 18 Kasım 1901 tarihinde altıncı defa

sadârete getirildi. Bu sırada devletin malî sıkıntıları had safhada idi. Ayrıca Rumeli'de anarşi ve asayişsizlik hâkimdi. Bu durumu fırsat bilen Avrupalı devletler Anadolu ıslahatının dışında bir de Arnavutluk ve Makedonya'da ıslahat yaptırmak için baskı uygulamaktaydı. Said Paşa'nın tecrübeleriyle bu problemlerin üstesinden geleceği beklenmekteydi. Nitekim hızla işe başlayarak öncelikle malî alanlarda aldığı tedbirlerde bir hayli başarılı oldu. Fakat onun gayreti bazı kimseleri rahatsız etti. Bu yüzden kabinesi içinde başta Serasker Rızâ Paşa olmak üzere bazı kişiler ona muhalefet etmeye başladı. Bu durumu daha fazla sürdüremeyeceğini düşünerek istifasını sundu. Görevinde kalması için ısrar edilmesine rağmen istifada direnince 14 Ocak 1903'te görevden alındı. Azledildikten sonra İstanbul'da, hatta mümkünse uzak bir diyarda yaşamak için II. Abdülhamid'den izin istedi; ancak kabul görmedi ve gözetim altında yeni bir döneme başladı.

Osmanlı İttihat ve Terakkî Cemiyeti'nin Rumeli'de sebep olduğu olaylar ve Meşrutiyet'in yeniden ilânı konusundaki baskıları üzerine 22 Temmuz 1908'de Said Paşa tekrar sadâret görevine getirildi ve II. Meşrutiyet'in ilk sadrazamı oldu. Çok çalkantılı bir ortamda İttihat ve Terakkî'nin muhalefetiyle karşılaşınca 4 Ağustos'ta istifa etti. Bu arada Meclis-i A'yan yeniden açıldı ve Said Paşa 19 Aralık'ta Âyan reisliğine getirildi. Otuzbir Mart Vak'ası'nın yaşandığı sırada bu görevi sürdüren paşa, aynı zamanda otuz yıldan fazla beraber çalıştığı II. Abdülhamid'in hal' kararını veren Meclis-i Millî'nin de başkanlığını yaptı ve bu durum onun vefasızlığı olarak yorumlandı.

İtalya, Bâbüâli'ye bir ultimatolar vererek Trablusgarp'a asker çıkaracağını bildirince çaresiz kalan Sadrazam İbrâhim Hak-ı Paşa kabinesi istifa etti ve yeni kabineyi kurma görevi 30 Eylül 1911'de Said Paşa'ya verildi. Said Paşa iyi bir kabine oluşturmaya rağmen Trablusgarp meselesinde hiçbir sonuç alamadı. Bu arada meclisteki muhalefet savaşın sorumlusu olarak hükümeti ve İttihat ve Terakkî Fırkası'nı görmekteydi. Siyasî geleceklerini tehlikede gören İttihatçılar meclisi feshettirmek istiyordu. Bunun için anayasanın 35. maddesinin değiştirilmesi gerekiyordu. Said Paşa, ortaya çıkan durumdan rahatsız olanların aslında meclisin feshi düşüncesinin de ondan geldiği yolundaki söylentileri üzerine 30 Aralık 1911'de istifa

etti. Bir gün sonra hükümeti kurma görevi yine kendisine verildi, böylece dokuzuncu sadâreti başladı. Fakat meclisteki çekişmeler sürüyordu ve İttihatçılar'ın ortaya attığı 35. maddenin değiştirilerek meclisin feshedilmesi konusu gündemde kalmış, fakat bir netice alınmamıştı. Sonunda Meclis-i A'yân baskılara daha fazla dayanmadı ve meclisin feshine karar vermek zorunda kaldı. Bunda Said Paşa'nın belirgin bir rolü yoktu, ancak kabinesi ağırlıklı olarak İttihatçılar'dan oluştuğu için ciddi tenkitlere uğradı. Tarihe "sopalı seçimler" diye geçen 1912 seçimleri bu şartlar altında ve Said Paşa'nın sadrazamlığında gerçekleşti. İttihatçılar'ın politik baskılarına seyrice kalmaktan başka bir şey yapamayan paşa 16 Temmuz 1912'de istifa etti ve siyasi hayatı bu tarihten sonra bitmiş oldu. Her ne kadar 31 Ocak 1913'te Şûrâ-yı Devlet reisliğine, 12 Haziran 1913'te Âyan reisliğine getirildiyse de kayda değer bir faaliyet gösteremedi. 29 Şubat 1914'te vefat etti ve Eyüp'te türbe çıkış kapısı önündeki çınarın altına defnedildi.

En çalkantılı dönemlerde devlet idaresinde bulunan Said Paşa parlak bir zekâyâ ve güçlü bir hafızaya sahipti. Yarım asır boyunca fiilen devlet hizmeti yapabilen nâdir kimselerdendir. Ancak kararlarında ve fikirlerinde aşırı derecede ihtiyatlı ve vehimli idi. Bu özelliğiyle II. Abdülhamid ile benzeşir. Pek çok defa sadârete getirilmesi ikisi arasındaki bu uyumla da ilgili olsa gerektir. Özel hayatında hâsis denilecek kadar tutumlu olan paşa ailesine çok düşkündü. Devlet adamlığının yanı sıra bir fikir adamı idi. Fikirlerini görevde iken kaleme aldığı lâyihalarda ve II. Meşrutiyet yıllarında yazdığı kitaplarda görmek mümkündür. Nerede ise her konuda fikirleriyle II. Abdülhamid ve II. Meşrutiyet dönemlerinin en parlak siması olmuştur. Eğitimin geliştirilmesi konusundaki görüşleri ve uygulamaları ile Türk eğitimine önemli katkılar sağlamıştır. Said Paşa'nın, hayatının tehlikede olduğu vehmiyle İngiliz elçiliğine sığınması bazı son dönem Osmanlı devlet adamlarının içine düştükleri acı duruma bir örnektir. Onun gibi rakibi Kâmil Paşa'nın da Fransız elçisine sığınması, sadâret makamını işgal etmiş olan bazı ricâlin hastalık derecesindeki karakter zafiyetinin devlet adamlığı vasıflarına gölge düşürdüğünü açıklar.

Eserleri. 1. *Mektuplar* (İstanbul 1324). II. Meşrutiyet'le birlikte aleyhinde başlayan yayınlara cevap vermek için gazete-lerde neşrettiği, daha sonra kitap haline

getirilen mektuplarıdır. 2. *Said Paşa'nın Kâmil Paşa'nın Hâtıratlarına Cevapları* (İstanbul 1327). Said Paşa'nın en büyük rakibi durumunda olan Kâmil Paşa'nın Şark-ı Rumeli, Mısır ve Ermeni meseleleri konusunda kendisine yönelttiği it-hamlara cevap niteliğindedir. 3. *Gazeteci Lisanı* (Dersâdet 1328). Resmî kitâbet üslûbunu konu edindiği önemli bir eserdir. 4. *Said Paşa'nın Hâtıratı* (I-III, Dersâdet 1328). Hâtırat yazar nâdir devlet adamlarından biri olmakla birlikte hâtıratı daha ziyade kendisine yapılan eleştirilere cevap niteliğindedir. Eserin "hâtırat" başlığı taşıması yanıltıcı olup "evrâkı metrûke" anlamına daha uygun şekilde çeşitli meselelerle ilgili olarak kaleme alınan lâyihalardan oluşur. Dolayısıyla kendi icraatını gözler önüne seren bir belge külliyyatı özelliği taşır. Bu eserde yer almayan, ancak konu itibarıyla birbirleriyle ilgili olan lâyihaalarının bir kısmı Osmanlı Arşivi Yıldız Tasnifi'nde bulunmaktadır. Bunların matbu metindegilerle eşleştirilerek hepsinin tekrar basıma hazırlanması önem taşımaktadır.

BİBLİYOGRAFYA :

BA, *Sicill-i Ahvâl Defteri*, nr. 1/572; "Sadr-ı Sâbık Said Paşa'nın Dün Akşam Matbaamıza Gönderdiği Mektuptur", *Tanin*, İstanbul 30 Temmuz 1324; Kâmil Paşa, *Kâmil Paşa'nın Âyan Reisi Said Paşa'ya Cevapları*, İstanbul 1328, tür.yer.; Mehmed Memduh [Paşa], *Esvât-i Sudûr*, İzmir 1328, s. 71-72, 90, 100; Ahmed Sâib, *Abdülhamid'in Evâil-i Saltanatı*, İstanbul 1927, s. 19-20; Tahsin Paşa, *Yıldız Hatıraları ve Abdülhamid*, İstanbul 1935, tür.yer.; İbnülemin, *Son Sadrazamlar*, s. 989-1280; Mehmet Zeki Pakalın, *Son Sadrazamlar ve Başvekilleri*, İstanbul 1948, V, tür.yer.; Ali Fuad Türkgeldi, *Görüp İştiklaklerim*, Ankara 1949, s. 63; Danişmend, *Kronoloji*², IV, tür.yer.; V, 92-100; C. V. Findley, *Bureaucratic Reform in the Ottoman Empire*, Princeton 1980, s. 225; Zekeriya Kurşun, *Küçük Mehmed Said Paşa (Siyasi Hayatı, İcraatı ve Fikirleri) 1838-1914* (doktora tezi, 1991), MÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü; a.mlf., "Said Paşa'nın Kitâbet-i Resmîyye Hakkında Bazı Mülâhazaları", *Osmanlı-Türk Diplomatiği Semineri (30-31 Mayıs 1994): Bildiriler*, İstanbul 1995, s. 9-30; a.mlf., "Sadrazam Küçük Said Paşa'nın Askerî Bazı Fikirleri ve Rumeli Erzak Müteahhidleriyle Mücadelesi", *Askerî Tarih Bülteni*, XVIII/34, Ankara 1993, s. 97-104; a.mlf., "Küçük Said Paşa", *Tarih ve Medeniyet*, sy. 44, İstanbul 1997, s. 33-37; *Takvîm-i Vekâyi*, sy. 68, İstanbul 1 Cemâziyelevvel 1249; sy. 912, 913 (27 Şâban 1284); *Rûznâme-i Ceride-i Havâdis*, sy. 23, İstanbul 14 Cemâziyelaahir 1281; *Sabah*, sy. 6811, İstanbul 14 Şâban 1326; sy. 8783 (2 Mart 1914); Ebûzziyâ, "Said Paşa'ya Açık Mektup", *Asker*, sy. 1, İstanbul 1924, s. 30-31; Ali Fuad, "Said ve Kâmil Paşalar", *SF*, sy. 1578 (1927); İsmail Hakkı Uzunçarşılı, "Said Paşa'ya Dair Bazı Vesikalar", *TD*, VIII/11-12 (1955-56), s. 105-135; Ercüment Kuran, "Bugünkü Türkiye'nin Kurucularından Küçük Said Paşa", *TK*, V/56 (1967), s.

570-573; a.mlf., "Bir Türk İslahatçısı Olarak Küçük Said Paşa (1840-1914)", *Töre*, sy. 91, Ankara 1978, s. 17-24; a.mlf., "Said Paşa", *İA*, X, 82-86; Soyalp Tamçelik, "Sait Paşa'nın Anayasa Taslağı Üzerine Bir Deneme", *TK*, XXXIV/402 (1996), s. 610-620; S. J. Shaw, "Küçük Saîd Paşa", *EI*² (İng.), V, 313-314.

ZEKERİYA KURŞUN

SAİD PAŞA İMAMI

(bk. HASAN RIZÂ EFENDİ,
Said Paşa İmamu).

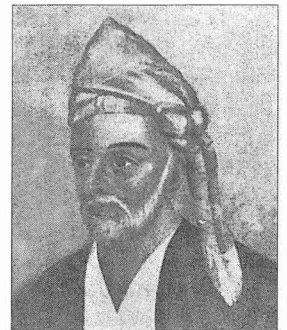
SAİD b. SULTÂN

(سعيد بن سلطان)

es-Seyyid Saîd b. Sultân
b. Ahmed el-Bû Saîdî
(ö. 1856)

Uman-Zengibar sultanı
(1804-1856).

1791'de Maskat'ta doğdu. Babası Sultan b. Ahmed'in 1804 yılında bir deniz savaşında korsanlar tarafından öldürülmesinin ardından kardeşi Sâlim ile birlikte Uman, Hürmüz Boğazı'ndaki bazı adalar, İran'ın güneyindeki liman şehri Benderabbas ve Zengibar'dan oluşan ülkenin yönetimini üstlendi. 1806 yılında, Suûdîler'in tahtı ele geçirmesi için destekledikleri kuzeni Bedir b. Seyf'i bertaraf ederek yönetimdeki gücünü pekiştirdi. Kardeşi Sâlim 1821'de ölünce yalnız başına ülkeyi yönetti. Önceleri Uman'da istikrarı sağlamaya ve Benderabbas'ı almayı hedefleyen İran'ı Basra körfezinin dışında tutmaya çalıştı. Bu arada büyük bir deniz ticaret filosu ve onu koruyacak güçlü bir donanma kurdu. Dış tehditler ve kabile reisleri arasındaki çekişmeler yüzünden zaman zaman Maskat'ı bırakarak Suhâr bölgesine çekildi. 1828'de sultanlığın Doğu Afrika'daki topraklarının merkezi Zengibar'a gitti. Zengibar'ın, Afrika'nın iç bölgelerinden fildişi ve kölelerin sahile taşınıp Hint Okyanusu ticaret ağı ile dünyaya pazarlandığı önemli bir ti-

Saïd b. Sultân